

Klasičan pregled filozofske misli

Frane FRANIĆ, *Povijest filozofije*, Crkva u svijetu, Split, 2001., 543 stranice.

Nadbiskup Franić je dugi niz godina predavao povijest filozofije na splitskoj Teologiji. Za vrijeme svog profesorskog rada u dva je navrata ciklostilski umnažao svoja profesorska skripta, godine 1967.

i 1972. Ove godine su se, točnije ovih dana, ta skripta pojavila u čvrsto ukoričenoj knjizi od 543 stranice. Uređivački je rad na ovom izdanju obavio, stručno i uspješno, sadašnji docent na Katedri filozofije Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu, dr. Ivan Tadić.

1. Osnovne odrednice

Franićeva je *Povijest filozofije* klasičan pregled filozofske misli, vrstan studentski udžbenik. To joj određuje bitne odrednice: sadržaj, strukturu i metodu: sustavnu obradu prema vremenskom slijedu razvoja filozofskih razmišljanja kroz duga tisućljeća. U skladu s udžbeničkim konceptom, auktor obrađuje opširnu tematiku po povijesnim razdobljima i filozofskim smjerovima te, što je najvažnije, po pojedinim filozofima. Metodski pristup mu je slojevit. Sastoji se od dva postupka. Prvi je informativan, drugi vrijednostan. U prvomu se, uz kratke podatke o životu i radu dotičnog filozofa, glavni naglasak stavlja na filozofsko učenje. Franić je u tomu stručan i koncizan. Majstorski ponire u dijelove i cjelinu. Uspješno zgušnjava osnovne misli, postavke i nazore, te pregledno iznosi, *sine ira et studio*, što konkretni filozof, smjer ili škola naučavaju, u čemu je posebnost njihovih shvaćanja, u cjelini i u pojedinim disciplinama, primjerice: u ontologiji, teoriji spoznaje, etici, psihologiji, antropologiji, društvenim koncepcijama, teološkim i drugim vidovima. Nakon toga dolazi kritička prosudba i vrijednosni sud. U tomu je Franić načelan. Drži se čvrstih kriterija. Respektira auktorsku misao, ali joj istodobno pronalazi dobre i slabe strane, s filozofskih, teološko-apologetskih i teodicejskih gledišta.

Podsjetimo li da je povijest filozofije ustvari povijest ljudske misli koja je težila za upoznavanjem temeljnih uzroka svih stvari, fizičke i metafizičke zbiljnosti, lako ćemo shvatiti širinu i značenje Franićeve *Povijesti filozofije*. Gradivo joj je opsežno i raznoliko. Seže u daleku prošlost i obuhvaća različita mišljenja. Knjiga je stoga podijeljena u šest dijelova, a pojedini dijelovi u više poglavlja.

2. Tematski pregled

Uvodni dio (str. 33-47) govori o filozofiji istočnih naroda. Polazi od sanskrtskih *Veda*, tamo negdje od 12. stoljeća prije Krista, zatim preko indijskih brahmanaca i perzijske Zaratustrine misli dolazi do kineskih religijskih razmišljanja i najznačajnijih starih filozofa: Konfucija i Lao-Tsea iz 6. stoljeća prije Krista.

Nakon tog uvodnog dijela slijedi sustavna obrada zapadne filozofije od 7. stoljeća prije Krista do naših dana. Auktor se drži

povijesnog slijeda i započinje starogrčkim razdobljem (51-175). Plastično ga obrađuje zajedno s važnim misliocima i filozofskim školama. Izlaže različita usmjerenja počevši od jednostavnih razmišljanja o prirodi stvari, općim počelima i naravi fizisa, o nazorima antropomorfnih i spiritualnih teologija, relativističkih i sigurnih spoznajnih teorija, statičkih i razvojnih ontologija, filozofije nepromjenjivog bitka i procesualnog bivanja, preko složenih metafizičkih koncepcija, idealističkih, materijalističkih i skeptičkih sustava, do helenističkog pluralizma različitih provenijencija, stoičkog ideala mudrosti i skeptičke ataraksije - mira u suzdržavanju od izricanja sudova. U toj se širokoj panorami redaju različiti nazori i filozofi u deset kraćih i dužih poglavlja: predsofistička misao, sofisti, Sokrat, male sokratovske škole, Platon, Aristotel, helenistička filozofija, preteče novoplatonizma, i neoplatonizam s Plotinovim misticizmom.

Sljedeći, treći dio (str. 177-199) posvećen je patrističkoj grani kršćanske misli, istočnim i zapadnim ocima, s najvećim filozofom ranog kršćanstva Aurelijem Augustinom. U tom su dijelu značajna teološko-filozofska poglavlja o filozofiji u kršćanskoj poruci i povjerenju u razum te sustavan pregled filozofsko-teološkog učenja crkvenih pisaca i otaca, poput Origena, sv. Bazilija, sv. Ivana Damaščanskog, sv. Ambrozija, sv. Augustina i drugih.

Srednjovjekovna filozofija, ustvari skolastika, zauzima najviše prostora (201-356). Budući da je skolastička misao u svojoj biti bila podloga kršćanskoj teologiji, auctor joj posvećuje osobitu pozornost. Dijeli je u četiri poglavlja: nastajanje skolastike (od 7. do 12. st.), cvat skolastike (13. st.) i pad skolastike (1300.-1450. god.), zatim razdoblje obnove i kritike skolastičke filozofije (1450.-1620.). U izlaganju su opširno prikazani svi skolastički filozofi-teolozi sa svojim razmišljanjima i sustavima, od prvih dijalektičara i teoloških antidijalektičara, jednostavnih komentatora i religioznih promišljatelja racionalnog i mističnog smjera do velikih teologa filozofa i razvijenih filozofskih i teološko-filozofskih sustava, kakvi su na primjer tomizam i škotizam.

Obrađujući skolastiku, auctor usporedo s njom prikazuje i druge grane srednjovjekovne filozofije, primjerice: sirijsku, arapsku i židovsku filozofiju, aristotelizam i njegove utjecaje, odnosno, u četvrtom poglavlju, sažeto obrađuje kritiku skolastike, novoskolastike i protuskolastike: s jedne strane humanističke i renesansne pristaše, s druge protestantske, deističke, skeptičke i prirodoznanstvene mislioce.

Moderna filozofska misao, od 17. do 20. stoljeća, obuhvaća dva poglavlja (357-456). U prvomu su prikazani: *intelektualizam* (Descartes, Spinoza i Leibniz), *empirizam* (Bacon, Hobes, Lock,

Berkeley, Hume) i *prosvjetiteljstvo* (englesko, francusko i njemačko sa svojim predstavnicima). U drugomu je obrađena filozofija Immanuela Kanta, *kantizam (transcendentalni idealizam)*, zatim Fichteov, Schellingov i Hegelov *idealizam*, potom Arthur Schopenhauer, Eduard von Hartmann i kantizam izvan Njemačke, te *pozitivizam* (Auguste Comte, John Stuart Mill, Cesare Lombroso, Wilhelm Wundt), *pragmatizam* (William James) i francuski *spiritualizam* (Henri-Louis Bergson i Maurice Blondel).

Posljednji dio knjige (457-530) pripada suvremenoj filozofiji. Auktor najprije izlaže značajke novijih filozofskih sustava, zatim predstavlja njihove nositelje. Na prvom je mjestu *fenomenologija* (Edmund Husserl i Max Scheler), zatim neopozitivizam (Einstein, Planck, Wittgenstein, Carnap i dr.), pa *dijalektički materijalizam* (Feuerbach, Marx, Engels), potom *egzistencijalizam* (Kierkegaard, Sartre, Jaspers, Heidegger) i na kraju *strukturalizam* (Ferdinand de Saussure, Lévi-Strauss).

Auktor se oslanja na više izvora, koliko na temeljnu literaturu, poznavanje djela pojedinih filozofa, razdoblja i škola, toliko i na različite filozofske i teološke studije, stručne rasprave, sustavne preglede i opširne povijesti filozofije uglednih svjetskih auktora. (U knjizi su donesena i uobičajena vrlo korisna kazala).

3. Kratki osvrt

Ne možemo ulaziti u potanju prosudbu Franićeva rada, ali moramo naglasiti bitnije oznake. Radi se, u prvom redu, o stručnosti, preglednosti, jasnoći i cjelovitosti složena gradiva. Karakterističan je svakako auktorov objektivistički pristup, sintetičko izlaganje i kritičko prosuđivanje. Naime, o svakom od spomenutih dijelova, filozofskih sustava i značajnijih filozofa, auktor, kako rekosmo, raspravlja na dvije-tri razine. To je, ustvari, zlatna nit Franićeve metodologije. Najprije daje zgusnut informativan prikaz glavnih značajki pojedinih razdoblja i sustava, zatim objektivan i jasan prikaz naučavanja važnijih filozofa, potom svoj kritički sud o filozofskoj i s filozofskog gledišta teološkoj vrijednosti njihovih stajališta.

Da bismo, bar djelomično, osvjetlili auktorske postupke, stil i metodu, navest ćemo dva-tri kratka izvatka. Na primjer, pošto je izložio Heideggerovo naučavanje, Franić se u svojoj ocjeni, između ostaloga, osvrće i na Heideggerovu misao kako je naše vrijeme zaboravilo na "*iskustvo svetoga*" koje bi nas, kad bismo ga imali, moglo dovesti do uvjerenja da Bog postoji. To je ono što zovemo objektivistički pristup, u kojemu auktor ne zaobilazi činjenice i vrijednosti, bilo da se s njima slaže ili ne slaže. Međutim, što je

također važno, u svojim se prosudbama kritički prema njima postavlja. Tako u ocjeni spomenutog “*iskustva svetoga*”, nakon što je izložio i priznao znakovitost takve postavke, Franić kritički nastavlja: “Problem je u tomu: što je za Heideggera *sveto*? *Sveto* (mu) je kozmičko svojstvo koje označuje sadržaj *Daseina* (*tubitka*) i ne može značiti Božju transcendenciju u odnosu na prirodu i povijest. Njegova je ontologija pozitivna samo u formalnomu a ne u realnomu i metafizičkomu smislu. Ta je ontologija do sada potvrdila ‘božansko’ i ‘Boga’, ali ne Boga kao apsolutno biće, koje utemeljuje bitak i slobodu” (523).

Slično postupa i u izlaganjima i procjenama pojedinih sustava i smjerova. Navodimo samo jednu rečenicu iz prosudbe o ontološkoj vrijednosti egzistencijalizma: “Egzistencijalizam”, upozorava Franić, “naglašuje ontologiju, ali odbacuje metafiziku pa tako bitak ostaje bez temelja...” (525).

Nakon toga u sljedećem stavku kritički vrednuje etiku suvremenog egzistencijalizma te dodaje: “Egzistencijalizam naglašava svojevrstu etiku i osobnu slobodu čovjeka nasuprot totalitarnim sustavima. Ali tu se radi o slobodi da ostanemo beskrajno ‘zatvoreni’ pred Drugim (Sartre) ili o slobodi da ostanemo ‘otvoreni’ prema neiscrpnju tijeku vremena (Jaspers, Heidegger). Tako osoba ostaje neaktivna, jer nikad ne može pretvoriti svoj *žpusti neka budež* u *žmoraš bitiž*. Tako se i tu pokazuje neuspjeh etike bez Boga.” U tom svjetlu svoj sud o egzistencijalističkoj etici zaključuje jasnom postavkom: “Vjernost samomu sebiž je varka samoga sebe” (526).

Ukratko, ako dobro pratimo temeljne odrednice Franićeva rada: kompoziciju djela, metodu izlaganja, hermeneutiku tekstova, sustavnost prosudaba i logiku zaključivanja, vidjet ćemo da je Franić u svojim analizama i sintezama stručan i kritičan. No istodobno ćemo s tim primijetiti da su mu osnovna uporišta, movensi i kriteriji: *fides et ratio*, *vjera i razum*. Ponire u filozofsku misao, istražuje smisao izričaja, njegova gnoseološka i konceptualna shvaćanja; zanima se za različite aspekte, ali posebnu pažnju posvećuje teološkoj problematici, filozofskim pristupima Bogu. Razumljivo je to, kad znamo da je povijest filozofije predavao studentima teologije. U tom smislu ćemo reći da je ova povijest filozofije veoma značajna ne samo za filozofske, nego i za teološko-apologetske prosudbe filozofijske misli od najstarijih vremena do naših dana.

Međutim, koliko god se nadbiskup Franić zanima za filozofske pristupe religioznoj tematici, u svojim se prosudbama i vrednovanjima ne zaustavlja na vjerskim stajalištima. Naprotiv, intelektu priznaje objektivnu vrijednost i neovisnost o vjeri. Pod tim vidom u kriteriologiji slijedi umjereni realizam. Važan mu je tomistički

princip: Što god može biti, može se i razumjeti - quidquid esse potest, intelligi potest (293). Spoznaja mu, dakle, nije fiktivna. Ona je stvarna. Do nje se dolazi intuicijom, indukcijom i dedukcijom. U tom svjetlu Bogu pristupa aposteriorno, preko stvorova, a ne preko ontoloških shvaćanja, prirodnih ideja ili idealističkih koncepcija.

Najkraće rečeno, Franićeva je *Povijest filozofije* cjelovit, sustavan i bogat klasični udžbenik. Prikladan ne samo za studente i profesore filozofskih i filozofsko-teoloških studija, nego i za sve koji se žele upoznati s povijesnim tijekovima ljudskih nastojanja da se pronikne u tajnu bitka i smisao logosa, u pitanje opstojnosti ili ne-opstojnosti Boga te racionalno osvjetljenje čovjeka i svemira. Sva je bitna tematika u ovoj povijesti strukturalno majstorski raspoređena, tako da je cijela knjiga kompozicijski, u dijelovima i cjelini, sukladna i pregledna. Stilski je čitljiva, sažeta i jasna, filozofski i teološki dobronamjerno pisana, kompetentno - znanstveno i kritično.

Drago Šimundža